

његовом мишљењу, начело специјалитета захтева да свакој самосталној ствари одговара засебно право својине и да се својина увек може односити искључиво на *једну једину ствар*, а не на мноштво ствари. Стога нема својине на предузећу као таквом, јер је предузеће збир ствари, права и пословног угледа. Својина може постојати само на појединачним стварима које припадају предузећу. Иста је ситуација и са библиотеком и књигама у библиотеци. Будући да се стварима може правно располагати само утолико уколико на њима постоји засебно право својине, начело специјалитета омогућује да се сваком ствари која је економски самостална самостално и располаже, независно од других предмета (стр. 13).

Г. Закључак

Волфова књига завређује сигурно више од приказа. Завређује марљиво читање и дубоко промишљање. И то не само о питањима којима се она бави, него и о начину на који то чини. Ради се о изврсном уџбенику за студенте и веома добром узору за наставнике који уџбенике пишу и одговарајућу материју предају. Велика је штета што ће наши правници морати, претежно, да се задовоље приказом, уместо да Волфов уџбеник упознају читајући га сами. Јер туђа прича о књизи, ма каква и колика била, није у стању да замени књигу. Али би штета за наше правнике била још много већа кад, поред тога што немају књигу, не би имали ни моју причу о њој. Не верујем у то да ћу некога подстаћи да приказану књигу набави и прочита, али се надам да пишући овај приказ нисам задовољио искључиво свој интерес.

Јаков Радишић

Александра Јовановић:

Увод у економску анализу права

(Правни факултет Универзитета у Београду, 1998)*

Монографија *Увод у економску анализу права* први је покушај да се на систематичан начин презентују основни концепти Економске анализе права (Law and Economics) у централној и ис-

* Ово је уређени и слободно преведени текст приказа књиге, објављен у *European Journal of Law and Economics*, 12(1), pp. 91–4. Аутор дугује захвалност мр Јелени Зекић на преводу текста са енглеског на српски језик. Мр Зекић је боравила на Универзитету у Гриничу као *Chevening Fellow* од септембра 2001. до априла 2002. године.

точној Европи. Књига је објављена на српском језику у оквиру великог пројекта „Србија – правна држава“, који је финансирало Министарство за науку и технологију, а остварио га је Правни факултет Универзитета у Београду. Као резултат овог пројекта сачињена је серија монографија углавном из доминантних области права. Приказана књига је, међутим, једна од неколико правних наслова који не припадају великим правним областима, а може се класификовати као рад у области друштвено-правних наука.

Књига уједно представља и први успешан покушај да се правни и економски концепти представе професионалној јавности у једној од централно-источних европских (СІЕ) земаља. Неки претходни покушаји, објављени под насловом 'Економска анализа права' (Law and Economics) или 'Право и економија' (Law and Economy) у републикама бившег СССР-а у раним 1990-им, били су, у ствари, радови које бисмо према западним стандардима класификовали као допринос 'Економском праву' (Economic Law) или евентуално 'Правном оквиру пословања' (Legal Environment of Business). Дисциплина Економска анализа права још увек је нова, недовољно заступљена у СІЕ земљама и не предаје се на универзитетском нивоу, изузев као опција на Central European University (CEU). Др Александра Јовановић, ванредни професор Политичке економије на Правном факултету Универзитета у Београду, написала је веома интересантну монографију која приказује све главне ауторе на пољу Економске анализе права, иако понекад ни сам аутор није сигуран да ли да свој рад смести у Економску анализу права или у Нову институционалну (Neo-institutional) литературу.

Књига је подељена на следећих седам поглавља са додатним уводним поглављем: (1) Институције, право и економија; (2) Основни економски појмови и основни принципи економске анализе права; (3) Својина у праву и економији; (4) Трансакциони трошкови; (5) Размена, уговори и тржишта; (6) Правила и трансакциони трошкови; (7) 'Друштвено предузеће' и трансакциони трошкови. Збуњујуће је да монографија нема закључни део, што показује да је циљ аутора био да направи и монографију и уџбеник који би могли користити студенти Економске анализе права. Иако наслов књиге потврђује да се југословенски/српски правни систем и правна мисао под снажним утицајем немачког права, књига је, сама по себи, организована и написана у англосаксонском стилу. Аутор је био под примарним утицајем економије права власништва и радова Пејовића (и Furubotn-a).

Доктор Јовановић верује да би бољи наслов монографије могао бити „Економска анализа својине и уговора“. У извесном степену можемо се са тим сложити, али је фокус ове књиге сигурно много шири од својине и уговора јер даје веома интензивну анализу модерне корпорације (користећи термин 'предузеће' и, посебно,

још увек постојећег, југословенског 'друштвеног предузећа'. Аутор детаљно приказује модел *партиципативне економије* и дизајнира модел 'партиципативног предузећа' у модерној економији, надграђујући неке раније радове Backhaus-а. У уводном делу аутор изједначава (у већем степену) Економску анализу права и Институционалну економију (Institutional Economics) и верује да је Институционална економија састављена од Старе економске анализе права (Old Law and Economics), Нове економске анализе права (New Law and Economics), Економике права својине (Economics of Property Rights) и 'Јавног избора' (Public Choice). Др Јовановић изједначава такође и Економију права својине са Новом институционалном економијом (Neo-institutional Economics). Без обзира на ову малу теоретску слагалицу, аутор презентује главне концепте Економске анализе права на супериоран начин започињући анализом друштвених институција и бројним дефиницијама институција, уз објашњење разлога за њихово постојање кроз добро осмишљен пример кошаркашке утакмице. Међутим, како се сви главни концепти базирају на теорији трансакционих трошкова, сасвим је извесно да се аутор користио теоријом трансакционих трошкова да би објаснио већи део економског резонувања о правним институцијама.

У наставку књиге следи анализа алокације средстава, проблем који није често истраживан у литератури модерног права и економије. Али, узимајући у обзир да књига има све карактеристике 'буквара Економске анализе права', то треба посматрати као њен посебан квалитет. Поред других концепата, аутор посматра и основе микроекономске анализе, задржавајући се на Pareto ефикасност, Kaldor-Nicks компензациони тест, и примену Pareto-Wicksell критеријума у јавним финансијама, заборављеног од стране неких аутора. Ово је, затим, праћено добрим прегледом односа између неокласичне и неоинституционалне школе у економској мисли. Обезбеђујући добру основу, аутор се затим усредсређује на концепт својине, за чим следи исцрпна презентација трансакционих трошкова дефинисаних као 'трошкови трансфера својинских права'. Интересантно је да аутор посвећује посебну пажњу *ex ante* и *ex post* трансакционим трошковима, стављајући их у контекст транзиционих економија.

Доктор Јовановић такође анализира процес закључивања уговора, фазу по фазу: (1) планирање; (2) обећање; (3) конкуренција – тржиште; (4) руковођење/управљање – предузеће. У овом делу аутор демонстрира своју јаку наклоност праву, али не заоставља ни економску компоненту *Law and Economics* кроз пажљиву и свеобухватну микроекономску анализу. Посебна пажња посвећена је проблему модерног предузећа коришћењем трансакционо-трошковног типа анализе. Даље следи детаљна анализа правних аката и релативних трансакционих трошкова, што чини веома

значајну одлику књиге. У класичноправној теорији, доношење закона углавном се посматра као ослобођено трошкова – уколико се не захтева подршка јавних фондова у форми монетарних трансфера. Доношење правног акта *per se* није виђено у југословенској/српској правној теорији као нешто што изазива трошкове, већ као појава са нултим маргиналним трошком, уз претпоставку да ће државна управа примењивати право у сваком случају. Међутим, др Јовановић јасно показује да правна акта могу бити веома не-ефикасна и уз велики пратећи беспотребни друштвени трошак; након чега следи детаљна презентација Коузове (Coase) теореме, коју аутор објашњава кроз неколико новијих проблема из југословенске правне праксе.

У петом поглављу књиге аутор посматра питања различите тржишне структуре. Најпре је разматрана перфектна конкуренција, а затим следи анализа монополистичке структуре, моносона, и улоге екстерналија у одређивању структуре тржишта и његовог нивоа ефикасности. Шесто поглавље посвећено је детаљној анализи модерног предузећа. Др Јовановић повезује општи теоретски оквир са тренутном југословенском праксом, обезбеђујући многе релевантне изворе за југословенско пословно право. Аутор анализира предузеће као производну функцију, а затим наглашава уговорну теорију предузећа. Ово је праћено анализом улоге и сврхе пословно оријентисане легислативе и питањем како она може утицати на форму предузећа. Аутор види корпоративно право као стандардни општи уговор који је, посматрано са економског становишта, одржив – иако би се многи аутори аутономног права томе снажно супротставили. Посебна пажња је посвећена корпорацији као спонтано произишлој форми модерног предузећа. Др Јовановић такође разматра бројна, чисто правна питања (као што је модификација ограничене одговорности), и то на супериоран начин.

Последње поглавље књиге бави се друштвеним предузећима и трансакционим трошковима. Аутор тврди да југословенски концепт друштвене својине без власника у ствари и није 'пуна својина' јер не дозвољава онима који доносе одлуке да снесу пуне, и позитивне и негативне, последице тих својих одлука. Такође, друштвена својина не може бити трансферисана пошто увек остаје у друштвеном домену. Др Јовановић иде чак и даље тврдећи да присуство друштвене својине у значајном обиму утиче на покушаје да се успостави тржиште капитала, и да то спречава оснивање ефикасног финансијског тржишта. Анализа југословенске реалности такође спада у последње поглавље овог вредног рада и сасвим је сигурно да транзиционо 'партиципативно предузеће' може бити једна *ad interim* солуција за проблематичну југословенску економију са доминантном улогом друштвене својине. Аутор обезбеђује и

прилично исцрпну листу библиографских извора, што би сваком студенту Економске анализе права требало да омогући започињање индивидуалног рада на предмету.

Књига др Јовановић је важан покушај не само да се ревидира углавном амерички допринос Економској анализи права, већ такође да се инструменти и методе Економске анализе права примене на савремене теме са којима се сучељавају југословенско/српско друштво и правна и економска мисао. Ово је сигурно добродошла промена у централно-источној европској правној и економској теорији, и надамо се да ће бити праћена и другим систематским радовима на другим језицима, и да ће Економска анализа права бити изучавана као дисциплина на правним и економским факултетима у региону. Има знакова да се то може десити ускоро, јер су неке друге иницијативе, као што је 'Летњи курс 2000.' о Економској анализи права, у организацији СЕУ, сигурно покренуле шири интерес за ову дисциплину у региону. Уверен сам да ће читаоци бити одушевљени веома концизним уводом у Економску анализу права.

Једини видљиви недостатак књиге јесте једноставна техничка продукција књиге и бројне некомплетне референце, како у тексту тако и у оквиру библиографије. Такође, било би корисно имати додатне библиографске белешке, с обзиром на најновија кретања у оквиру ове дисциплине у земљама централне и источне Европе.

Жељко Шевић

Лазар Марковић:

Облигационо право

(Новинско-издавачка установа „Службени лист СРЈ“, Београд 1997)

I. О Лазару Марковићу

1. Мало је познато да је у Србији, у време када се још опорављала од тешких последица Првог светског рата и не слутећи страхоте оног који ће тек наићи, и када су у њој почели да се срамежљиво појављују демократија и грађанско друштво, настао за сада једини целовит систем грађанског права. Аутор је доскора био непознат широј правничкој јавности. А име му је Лазар Марковић. То је име које се на крају рата нашло на оптужници нових народних власти, а затим и на списку затвореника у Сремској Каменици. Због своје величине коју је у пуном светлу испољио пре почетка рата, био је означен као непријатељ нове државе и стално